

ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕДАКЦІЄЮ
МИРОСЛАВА КОВАЛІЯ

ДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ
ДСНС УКРАЇНИ
В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

**ЧЕРКАСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ІМЕНІ
ГЕРОЇВ ЧОРНОБИЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ**

**ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ З ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану

**Навчальний посібник
за загальною редакцією
професора Мирослава КОВАЛЯ**

Львів 2023

УДК 614. 8

К 56

Рецензенти: **Волянський Петро** – д. н. з державного управління, професор, начальник Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту;

Мирошник Олег – заступник начальника Черкаського інституту пожежної безпеки НУЦЗ України з навчальної та наукової роботи;

Рудик Юрій – д.т.н., доцент, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної діяльності ЛДУ БЖД

Луц Василь – к.т.н., доцент, заступник начальника кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт ЛДУ БЖД;

Веселівський Роман – к.т.н., доцент, доцент кафедри науково-профілактичної діяльності та пожежної автоматики ЛДУБЖД;

Ференц Надія – к.т.н., доцент, доцент кафедри науково-профілактичної діяльності та пожежної автоматики ЛДУБЖД

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

(протокол №9 від 24.05.2023 р.)

Коваль, Мирослав Стефанович

Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану – навчальний посібник / Мирослав КОВАЛЬ, Дмитро ЧАЛИЙ, Віктор КОВАЛЬЧУК, Василь ЛОЇК, Олександр СИНЕЛЬНИКОВ, Іван ПАСНАК, Артур РЕНКАС, Андрій ДОМІНІК, Володимир ТОВАРЯНСЬКИЙ, Юрій КЛЮЧКА, Василь МАТУХНО, Дмитро ПОЛЩУК, Сергій ГАССІЄВ, Андрій ЛІСНЯК, Євген СЛЄПУЖНИКОВ, Євген КРИВОРУЧКО, Віктор ПОКАЛЮК, Микола ГРИГОР'ЯН, Тетяна КОСТЕНКО, Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ, Анатолій ФОМІН, Олександр ЖИХАРЄВ, Світлана ГОЛІКОВА, Вікторія КОЛЕНКО, Наталія ОНІЩЕНКО, Дмитро ФЕДОРЕНКО – Львів: ЛДУБЖД, 2023. – 308 с. (рис. 185, табл. 28, Бібліогр. 93).

У посібнику узагальнено відомості про роботу підрозділів ДСНС у воєнний час, а саме: пожежно-рятувальних, піротехнічних, радіаційно-хімічного захисту, служби психологічного супроводу. Висвітлено організаційні та логістичні аспекти діяльності ДСНС під час особливого періоду. Систематизовано досвід роботи ЗВО з особливими умовами навчання в умовах війни, а також напрацювання країн ЄС з питань функціонування та побудови систем цивільного захисту.

Посібник буде корисним працівникам Головних управлінь та Управлінь ДСНС України, керівному складу центральних та місцевих органів влади, підприємств, установ та організацій, науковцям та усім тим, хто вивчає практичні аспекти сфери цивільного захисту.

© Авторський колектив ЛДУБЖД

© Авторський колектив НУЦЗ України

© Авторський колектив ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

© Авторський колектив ІДУ та НДЦЗ

Передмова	7
РОЗДІЛ 1. Дії пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС України	9
1.1. Особливості гасіння пожеж в населених пунктах і на територіях, що потрапляють у зону постійних обстрілів.....	9
1.2. Особливості гасіння пожеж в природних екосистемах в районах ведення бойових дій.....	16
1.3. Особливості гасіння пожеж на нафтобазах та складах пально-мастильних матеріалів.....	22
1.4. Особливості гасіння пожеж на складах вибухових речовин і боєприпасів. Основні терміни і визначення.....	33
1.5. Особливості гасіння пожеж на об'єктах енергетики.....	53
1.6. Забезпечення безпеки особового складу пожежно-рятувальних підрозділів при виконанні завдань за призначенням.....	60
Список використаних джерел	63
РОЗДІЛ 2. Дії піротехнічних підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану	65
2.1. Аналіз забрудненості території України вибухонебезпечними предметами в результаті ведення бойових дій.....	65
2.2. Розвиток піротехнічних підрозділів ДСНС України.....	66
2.3. Склад, укомплектування та оснащення піротехнічних підрозділів.....	68
2.4. Оперативне реагування.....	74
2.4.1. Склад, укомплектування та оснащення піротехнічних підрозділів.....	74
2.4.2. Підготовка до виїзду, оформлення звітних документів.....	76
2.4.3. Дії оператора безпілотного літального апарата при проведенні нетехнічного обстеження території.....	78
2.5. Технічне обстеження місцевості.....	78
2.5.1. Методи проведення технічного обстеження.....	79
2.5.2. Практичне проведення технічного обстеження.....	80
2.5.3. Результати технічного обстеження.....	81
2.5.4. Транспортування ВВП.....	82
2.5.5. Знищення ВВП.....	84
2.6. Дії оператора механізованої техніки при проведенні обстеження території.....	87
2.7. Дії розрахунку відділення (групи) підводного розмінування при проведенні обстеження акваторії України на наявність ВВП.....	89
2.8. Дії кінологічного розрахунку при проведенні обстеження території на наявність ВВП.....	90
2.9. Аналіз нещасних випадків під час роботи з ВВП.....	93
Список використаних джерел	94
РОЗДІЛ 3. Дії підрозділів радіаційно-хімічного захисту ДСНС України	95
3.1. Моніторинг оперативної обстановки на ХНО під час надзвичайної ситуації або події, пов'язаних з виливом (викидом) небезпечних хімічних та радіоактивних речовин.....	95
3.2. Організація оперативних дій в районах постійних обстрілів, (у районах бойових дій).....	100
3.2.1. Першочергові заходи реагування на надзвичайні ситуації або події пов'язані з виливом (викидом) небезпечних хімічних та радіоактивних речовин.....	100
3.2.2. Деконтамінація рятувальника.....	108
3.3. Ідентифікація небезпечних хімічних та бойових отруйних речовин за допомогою сучасних приладів розвідки та контролю.....	118
Список використаних джерел	125

РОЗДІЛ 4. Матеріально-технічне забезпечення та логістика в підрозділах ДСНС України в умовах воєнного стану.....	128
4.1. Основні засади матеріально-технічного забезпечення та логістики в підрозділах ДСНС.....	128
4.1.1. Організаційно-штатна структура органів управління логістикою в ДСНС України..	128
4.1.2. Організація продовольчого забезпечення в органах та підрозділах ДСНС України..	129
4.1.3. Порядок обліку, відчуження та списання матеріальних ресурсів у ДСНС України...	133
4.2. Забезпечення протипожежною, інженерною технікою, аварійно-рятувальним обладнанням та вогнегасними речовинами підрозділів дснс в умовах воєнного стану....	136
4.2.1. Особливості та проблеми матеріально-технічного забезпечення, які виникли в умовах воєнного стану.....	136
4.2.2. Підвищення ефективності реагування на надзвичайні ситуації в умовах воєнного стану шляхом переоснащення пожежно-рятувальної та інженерної техніки підрозділів ДСНС.....	140
4.2.3. Організація роботи пересувного пункту управління та життєзабезпечення підрозділів під час ліквідації НС в умовах воєнного стану.....	145
4.3. Управління ланцюгом поставок гуманітарної допомоги на території України в умовах воєнного стану.....	148
4.3.1. Організація логістичного управління в системі забезпечення гуманітарною допомогою.....	148
4.3.2. Особливості отримання, використання, обліку та звітності благодійної (гуманітарної) допомоги підрозділами ДСНС під час воєнного стану.....	152
4.3.3. Впровадження автоматизованих систем управління матеріально-технічним забезпеченням та фінансово-економічною діяльністю в підрозділах ДСНС України.....	156
4.4. Технічне обслуговування та випробовування протипожежної техніки, що надходить в рамках допомоги країн-партнерів.....	162
Список використаних джерел.....	170
РОЗДІЛ 5. Організація заходів цивільного захисту.....	172
5.1. Організація оповіщення.....	172
5.1.1. Організація оповіщення територіальних органів та підрозділів ДСНС в умовах воєнного стану.....	172
5.1.2. Участь територіальних органів та підрозділів ДСНС у здійсненні оповіщення населення (передача термінових повідомлень) про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій, загрозу ракетно-бомбового удару.....	172
5.1.3. Організація інформування особового складу територіальних органів та підрозділів ДСНС, населення про обстановку, що склалася у зоні можливого ураження.....	174
5.2. Організація евакуації населення.....	174
5.2.1. Участь територіальних органів та підрозділів ДСНС у оповіщення населення про здійснення евакуації з районів ведення бойових дій у безпечні райони.....	174
5.2.2. Участь територіальних органів та підрозділів ДСНС в організації та здійсненні заходів з евакуації населення. Забезпечення супроводу евакуаційних колон гуманітарними коридорами із районів ведення бойових дій у безпечні райони.....	175
5.2.3. Організація взаємодії територіальних органів ДСНС з військовими адміністраціями, органами військового командування, правоохоронними органами та іншими формуваннями, утвореними відповідно до законодавства щодо проведення заходів евакуації населення, здійснюється з метою координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, утворених відповідно до законів, та громадських об'єднань з питань організації і проведення евакуації та визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань, що виникають під час евакуації.....	180

5.2.4. Участь територіальних органів та підрозділів ДСНС в організації транзитних пунктів евакуації.....	182
5.3. Участь підрозділів ДСНС в організації життєзабезпечення не евакуйованого населення.....	183
5.3.1. Загальні положення.....	183
5.3.2. Дії особового складу підрозділу ДСНС у разі виявлення фактів відмови фізичних осіб від обов'язкової евакуації.....	184
5.3.3. Рішення військових адміністрацій, територіальних громад щодо забезпечення місць для проживання не евакуйованого населення, використання незруйнованого житлового фонду, порядок визначення такого фонду.....	184
5.3.4. Визначення та забезпечення не евакуйованого населення елементами життєзабезпечення: водопостачання, електроживлення, теплопостачання, освітлення, протипожежний захист, медичне забезпечення, укриття тощо. Джерела для забезпечення елементів життєзабезпечення (постачання та черговість з урахуванням природних та погодних умов).....	185
5.3.5. Рекомендації для працівників ДСНС щодо особливостей взаємовідносин та спілкування з не евакуйованим населенням, навчання (надання порад) не евакуйованого населення діям при обстрілах, пожежі, пошкодженні газопроводу, виявленні нерозірваних мін, снарядів тощо.....	187
5.3.6. Тактика та заходи безпеки при участі працівників ДСНС у наданні гуманітарної допомоги не евакуйованому населенню: при створенні пунктів незламності (обігріву), забезпеченні продуктами, водою, теплими речами, будівельними матеріалами для відновлення осель тощо.....	188
Список використаних джерел.....	190
РОЗДІЛ 6. Практичні рекомендації для фахівців психологічної служби ДСНС України щодо організації та надання екстреної психологічної допомоги постраждалому населенню в умовах воєнного стану.....	191
6.1 Особистість в умовах надзвичайної ситуації воєнного характеру.....	191
6.2. Психологічні особливості реакцій, станів та поведінки постраждалих в умовах війни.....	192
6.3. Психологічна характеристика постраждалих, які потребують першочергової екстреної психологічної допомоги в осередку надзвичайної ситуації.....	197
6.3.1. Види втрат та їх вплив на постраждалих в умовах надзвичайної ситуації воєнного характеру.....	198
6.3.2. Основні типи реагування постраждалими на втрату внаслідок надзвичайної ситуації та їх психологічний аналіз.....	204
6.4. Психологічна характеристика дітей, постраждалих від надзвичайної ситуації, які потребують першочергової екстреної психологічної допомоги.....	208
6.4.1. Об'єктивні детермінанти, які впливають на психоемоційний стан постраждалої від надзвичайної ситуації дитини.....	209
6.4.2. Суб'єктивні детермінанти, що обумовлюють ступінь психотравматизації постраждалої від надзвичайної ситуації дитини.....	215
Список використаних джерел.....	220
РОЗДІЛ 7. Організація зв'язку та функціонування спецлінії 101 в умовах воєнного стану.....	222
7.1. Забезпечення сталого функціонування радіозв'язку в ГУ ДСНС України.....	222
7.2. Шляхи забезпечення безперебійної роботи спецліній 101 в ГУ ДСНС України.....	224
РОЗДІЛ 8. Діяльність закладів вищої освіти в умовах воєнного стану.....	237
8.1. Діяльність Національного університету цивільного захисту в умовах воєнного стану.....	237

ЗМІСТ

8.2. Діяльність Львівського державного університету безпеки життєдіяльності в умовах воєнного стану.....	251
8.3. Діяльність Черкаського інституту пожежної безпеки імені героїв Чорнобиля в умовах воєнного стану.....	265
8.4. Діяльність Інституту державного управління та наукових досліджень у сфері цивільного захисту в умовах воєнного стану.....	285
Розділ 9. Міжнародне співробітництво в умовах воєнного стану.....	290
9.1. Механізм цивільного захисту Європейського союзу.....	290
9.2. Аналіз систем цивільного захисту країн Європейського союзу.....	291
9.3. Організаційно-економічна складова системи цивільного захисту Європейського союзу.....	301
Список використаних джерел.....	305

РОЗДІЛ 9

Міжнародне співробітництво в умовах воєнного стану

9.1. Механізм цивільного захисту Європейського союзу

Отже, у 2001 році було створено Механізм цивільного захисту ЄС (UCPM), що сприяє співпраці між національними органами цивільного захисту в Європі. На даний момент Механізм включає всі 28 країн-членів ЄС, а також Ісландію, Чорногорію, Норвегію, Сербію, Македонію та Туреччину.

Механізм був створений з метою забезпечення скоординованої допомоги держав-учасниць жертвам природних та техногенних катастроф у Європі та інших країнах. Процес активації UCPM представлений нижче на рис. 9.1.

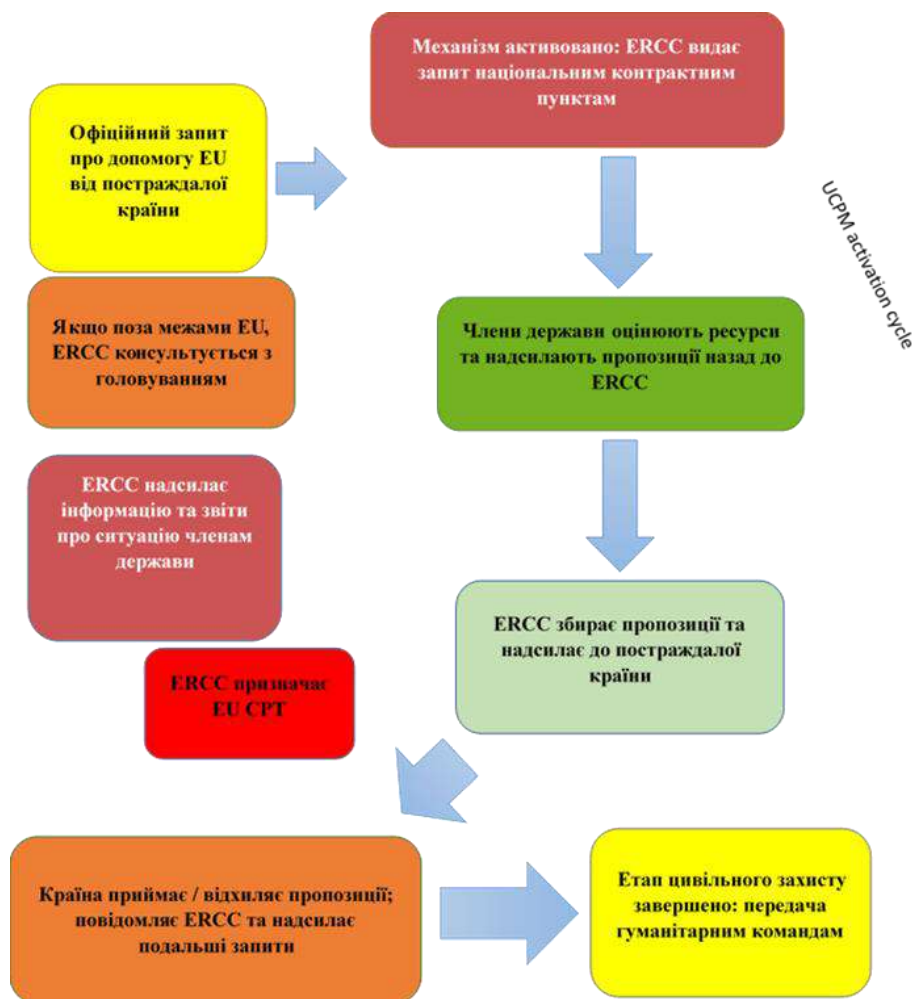

Рис.9.1. Цикл активації UCPM

У відповідь на велику кількість останніх надзвичайних ситуацій у листопаді 2017 року Комісія ЄС оголосила про нові плани щодо посилення реагування ЄС на цивільний захист для підтримки держав-членів у кращому реагуванні та підготовці до природних та техногенних катастроф.

Оперативним центром Механізму є Центр координації надзвичайних ситуацій (ERCC), який постійно здійснює цілодобовий моніторинг надзвичайних ситуацій по всьому світу та координує реакцію країн-учасниць на випадок кризи. Завдяки попередньо розміщеним та самодостатнім модулям цивільного захисту держав-учасниць, групи цивільного захисту готові в короткі терміни втрутитися як в ЄС, так і за його межами. Вони виконують спеціалізовані завдання, такі як пошуково-рятувальні роботи, повітряна боротьба з лісовою пожежею, передові медичні пункти тощо.

Будь-яка країна світу може звернутися за допомогою до Механізму цивільного захисту ЄС. З моменту запуску в 2001 році Механізм цивільного захисту ЄС отримав близько 300 запитів про допомогу. Він втрутився в деякі найбільш руйнівні катастрофи, з якими стикався світ за останні роки, такі як землетрус на Гаїті в 2010 році, цунамі в Японії в 2011 році, тайфун Хайян, який обрушився на Філіппіни в 2013 році, спалах еболи в Африці в 2014 році, конфлікт в Україні в 2014 р.) землетрус у Непалі в 2015 р. або криза біженців, повені та лісові пожежі в Європі.

Європейський потенціал реагування на надзвичайні ситуації (EERC) складається з добровільних ресурсів для реагування на надзвичайні ситуації, які попередньо виділяються країнами-учасниками Механізму. Добровільний ресурс забезпечує більш передбачувану, швидшу та надійну реакцію ЄС на катастрофи. Він також призначений для сприяння кращому плануванню та координації на європейському та національному рівнях. Європейський медичний корпус є частиною EERC.

Механізм допомагає у надзвичайних ситуаціях із забрудненням моря, де він тісно співпрацює з Європейським агентством морської безпеки (EMSA). Коли в країнах, що розвиваються, виникає криза, допомога цивільного захисту зазвичай йде паралельно з гуманітарною допомогою ЄС.

Механізм також надає країнам-учасникам можливість своїм командам цивільного захисту. Обмінюючись найкращими практиками, команди підвищують свої здібності та ефективність у реагуванні на катастрофи.

Крім того, Механізм забезпечує засоби зв'язку та моніторингу в надзвичайних ситуаціях, що контролюються ERCC через Спільну систему зв'язку та інформації про надзвичайні ситуації (CECIS), веб-додаток попередження та сповіщення, що забезпечує обмін інформацією в режимі реального часу між державами-учасниками та ERCC.

9.2. Аналіз систем цивільного захисту країн Європейського союзу

Аналіз 13 державних та регіональних цільових програм (2000-2007 рр.) щодо зниження ризиків та захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, а також програм соціально-економічного розвитку регіонів, які включали окремі заходи цивільного захисту – мали безсистемний характер як на рівні проектного аналізу, так і при організаційно-практичній реалізації.

Процес розвитку світового суспільства, викликаний інтенсивним впровадженням новітніх інформаційних технологій, вимагає нового підходу до формування структури управління цивільним захистом, в основі якого закладено матричні технології проактивного управління.

Єдина система цивільного захисту відноситься до складних систем, тобто таких систем, що мають ієрархічну структуру. Сучасний стан розвитку системи цивільного захисту слабкою характеризується високою динамікою, слабкою прогнозованістю, високим ступенем ризиків виникнення надзвичайних ситуацій і нестабільністю. Найбільш перспективним методом для покращення роботи системи цивільного захисту, що враховує загальний процес економічного росту компетенції менеджерів організацій, є проактивне управління.

Проактивне управління базується на системному підході при розгляді тієї чи іншої програми або проекту і для реалізації яких залучаються інструменти та методи, здатні виконувати аналіз та синтез складних систем у трьохрівневій площині, зокрема:

– функціонування системи цивільного захисту, як «чорного ящика» по відношенню до динамічного навколишнього середовища, тобто інших систем, що пов'язані з даною системою та впливають на ефективність її функціонування, а також характеризують структури зв'язків між елементами самої системи;

– вивчення взаємодії цієї системи з іншими та уточнення їх функціональної залежності;

– топологія системи, що досліджує структуру зв'язків між елементами системи на основі використання матричної функції.

На першому рівні досліджується множина функцій, що реалізується кожним елементом системи в структурі Єдиної системи цивільного захисту при проектному управлінні, оптимізується функціональна складова управління, розглядається структура (внутрішня будова) та ієрархія складових системи.

На другому рівні вивчається та досліджується життєвий шлях проекту оптимізації структури проектного управління Єдиної системи цивільного захисту та взаємодія даної системи з іншими системами, що функціонують у суспільстві, а також уточнюється весь інформаційний ресурс вхідних та вихідних сигналів та встановлюється функціональна взаємозалежність.

На третьому рівні досліджується структура зв'язків між елементами системи, що є дуже важливим при проведенні аналізу та синтезу Єдиної системи цивільного захисту (як складної системи), яка може мати декілька еквівалентних структур з різною кількістю елементів. Нижче розглянемо процес моделювання системної динаміки проактивного управління розвитком Єдиної системи цивільного захисту на рівні топологій їх структур.

На основі проведеного аналізу стану діяльності систем цивільного захисту різних Європейських країн наведемо приклади моделей системної динаміки у вигляді структури управління системою цивільного захисту країн Європейського союзу (рис. 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6, 1.7).

Представлені на рис. 1.2-1.7 моделі – структури системної динаміки управління системою цивільного захисту (на прикладі різних європейських держав).

Франція

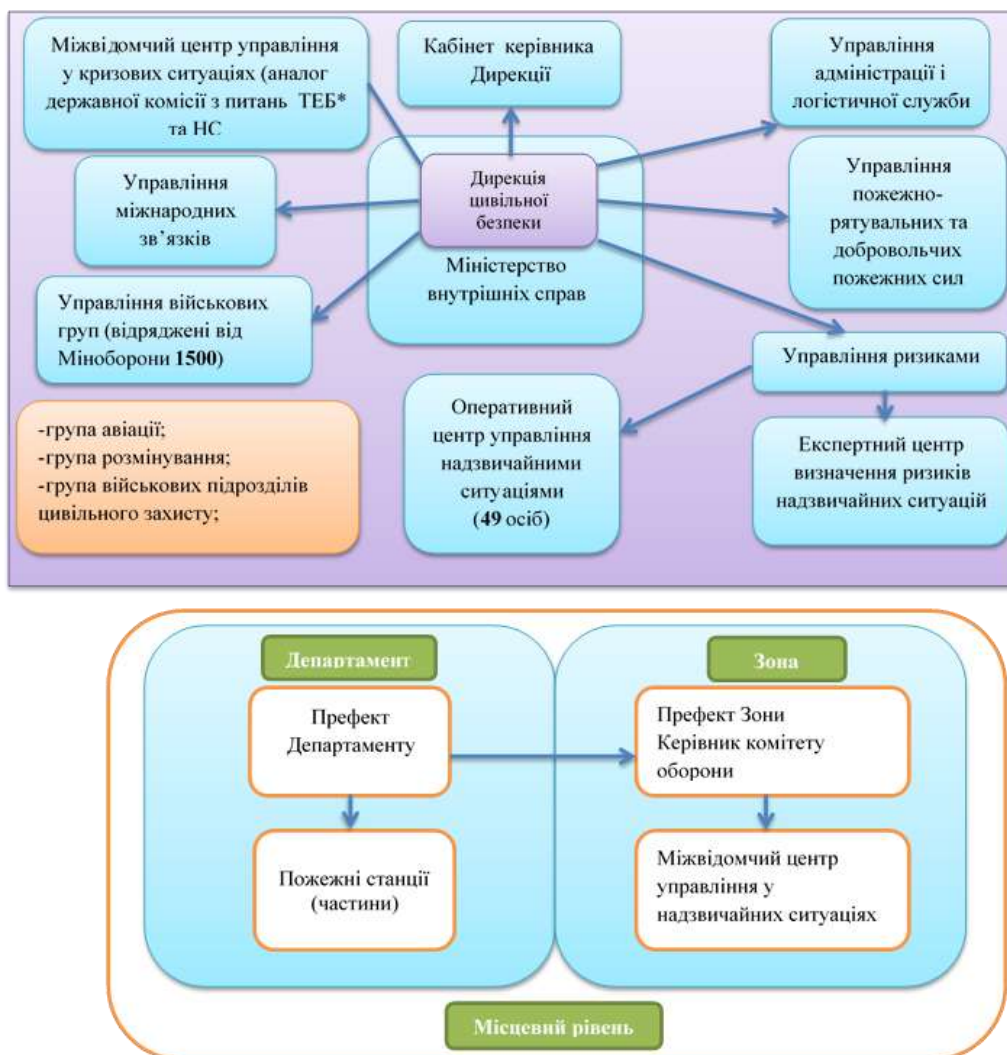

Рис. 9.2. Модель структури системної динаміки управління системою цивільного захисту Франції

Німеччина

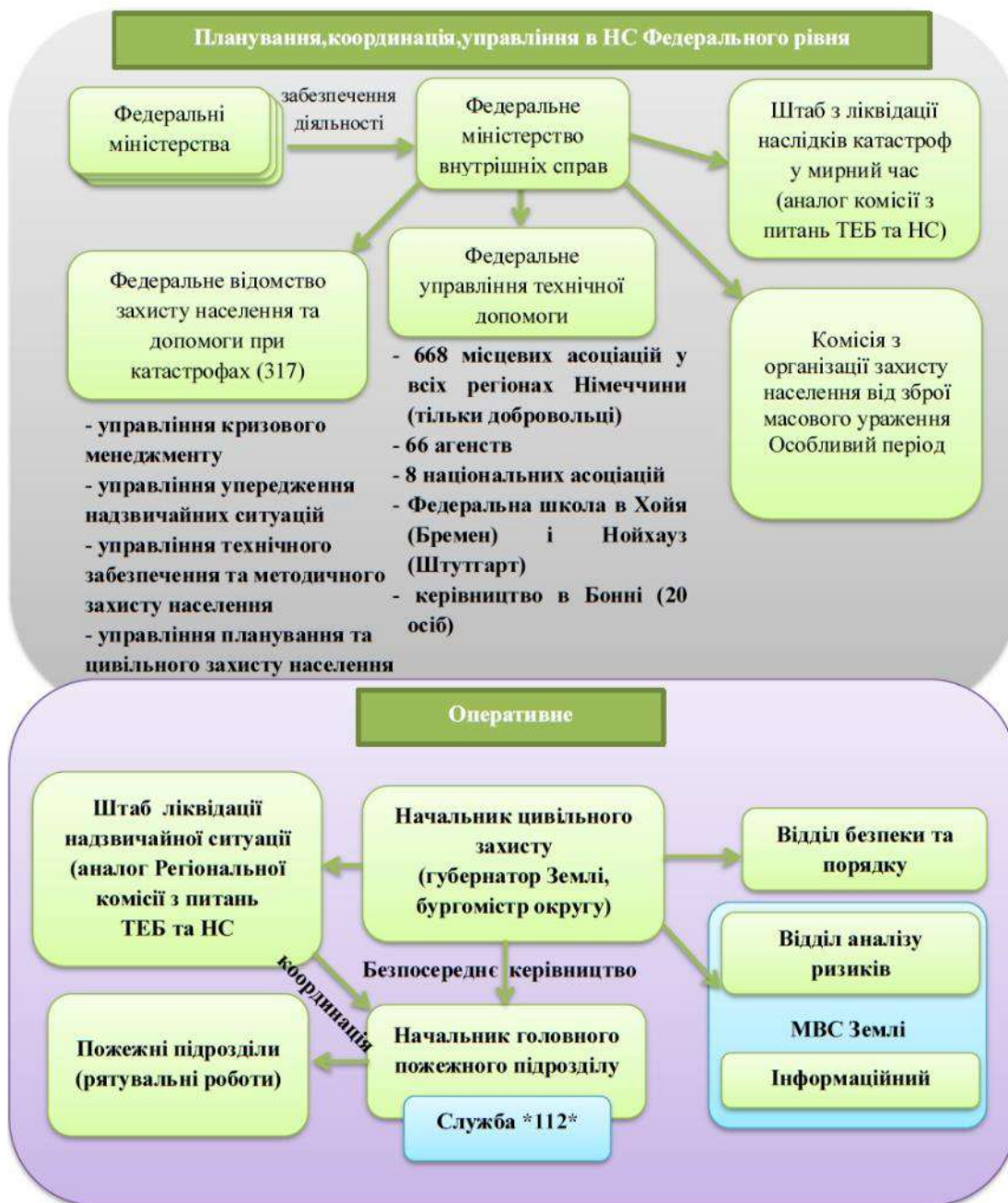

Рис. 9.3. Модель структури системної динаміки управління системою цивільного захисту Німеччини

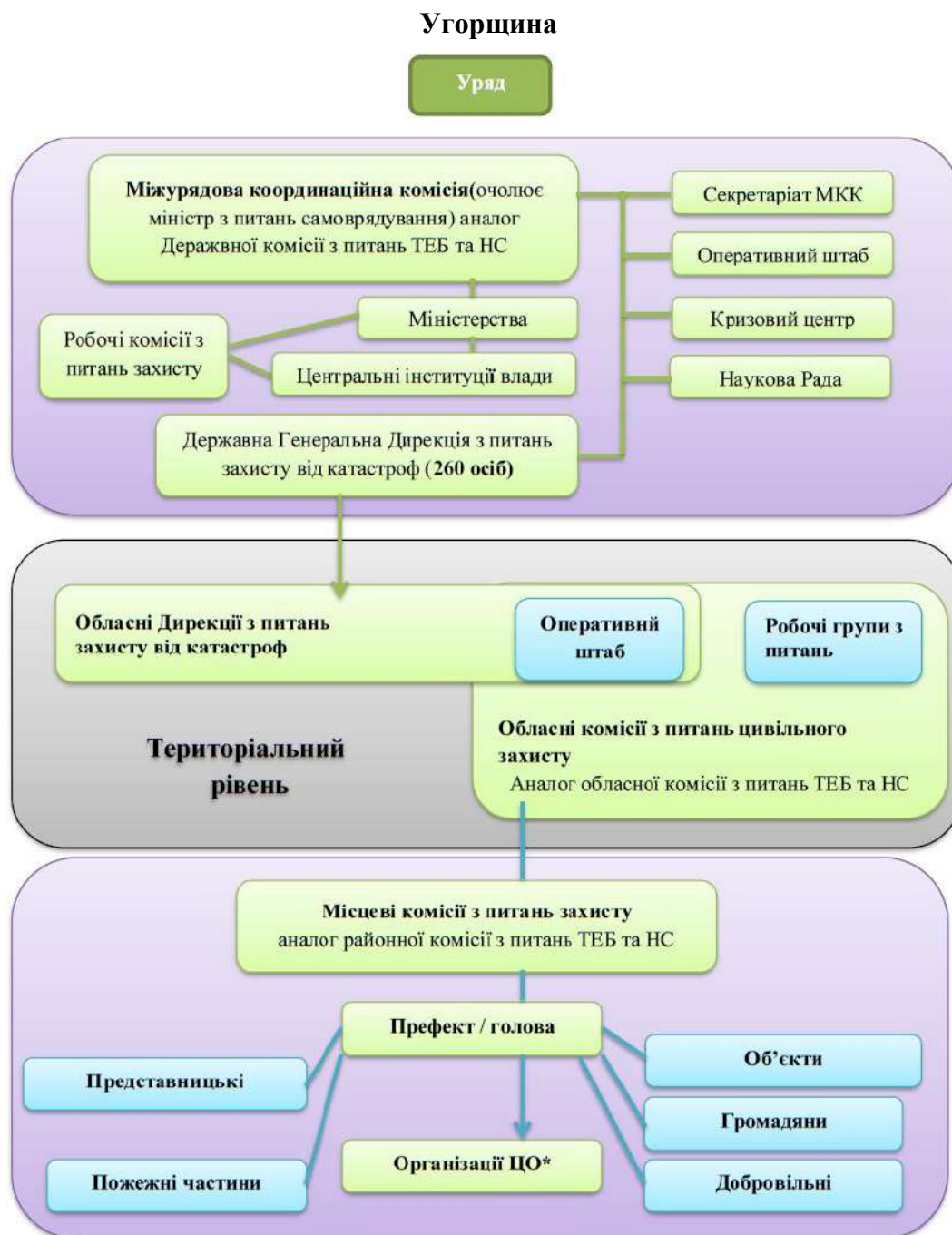

Рис. 9.4. Модель структури системної динаміки управління системою цивільного захисту Угорщини

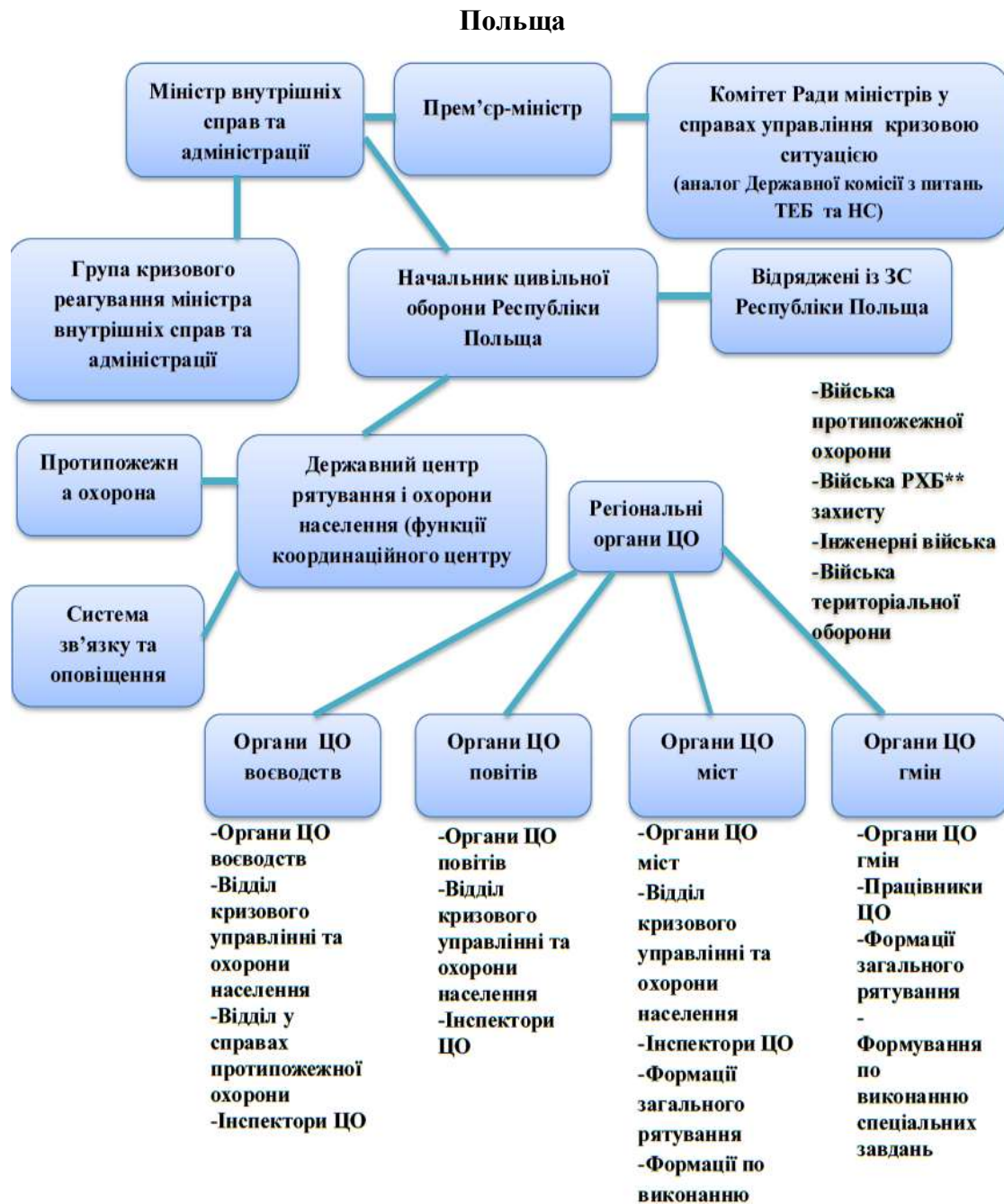

Рис. 9.5. Модель структури системної динаміки управління системою цивільного захисту Польщі

Найбільш ефективну систему цивільного захисту серед європейських країн, на нашу думку, має Німеччина, яка базується на історично розвиненій організаційній інфраструктурі подвійного призначення. Загальне керівництво здійснює Федеральне міністерство внутрішніх справ. Ця система має значні сили і засоби, розгалужену мережу зв'язку та оповіщення, радіаційної розвідки і дозиметричного контролю. Основним компонентом сил є служба захисту від катастроф, чисельність якої при повному розгортанні може бути доведена до 600 тис. осіб. Захист населення вирішується шляхом створення системи суспільних і приватних захисних споруд, з урахуванням використання бомбосховищ періоду Другої світової війни, шахтних виробок, печер, а також введенням планів евакуації. Запаси медичного забезпечення населення дозволяють за необхідності збільшити кількість лікарняних ліжок до 2,5 млн. Держава велику увагу приділяє створенню на підприємствах із числом працюючих від 30 і більше осіб добровільних формувань – аварійно-рятувальних, протипожежних, медичних, оповіщення, радіаційної розвідки та дозиметричного контролю.

В Італії вирішення питань, пов'язаних із надзвичайними ситуаціями, покладено на Департамент із питань цивільного захисту, який безпосередньо підпорядкований Голові Ради Міністрів Італії. Структурований в організаційному відношенні з 8-ми управлінь і 43 служб, Департамент є основою створеної Національної служби з питань цивільного захисту країни. До його складу входять державні адміністрації центрального, регіонального та периферійного рівнів разом із іншими національними і територіальними структурами як громадського, так і приватного сектора. Серед головних завдань, які належать до компетенції Департаменту, необхідно відзначити координацію та сприяння всій системі цивільного захисту, безпосередню участь у ліквідації НС, удосконалення законодавства для запобігання НС, інформування громадськості про свою діяльність, сприяння поширенню культури цивільного захисту серед населення, створення та управління інформаційними мережами для уникнення небезпечних ризиків. Характерною особливістю цивільного захисту в Італійській Республіці є те, що, на відміну від багатьох європейських країн, де завдання такого типу покладено на один або два державних органи, до виконання даної функції в Італії залучено весь організаційний механізм держави. Принципову роль відіграють Національний корпус пожежників, окремі підрозділи Збройних сил, Державний корпус лісового господарства, Фінансова гвардія та Червоний хрест.

Особливу роль при виконанні завдань, пов'язаних із цивільним захистом, беруть на себе добровільні організації Італії, які започаткували таку традицію у Флоренції. На сьогодні майже 1,2 млн осіб є членами цих добровільних асоціацій, що в середньому складає практично половину людських ресурсів Італії, задіяних у ліквідації надзвичайних ситуацій.

У Франції система запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій розглядається як важлива складова національної оборони країни. Загальне керівництво системою захисту населення в мирний та воєнний час здійснює Міністр внутрішніх справ через Департамент цивільного захисту. Для виконання завдань створені спеціальні органи управління цивільного захисту. Керівництво цивільним захистом у територіальному утворенні покладається на префекта одного з департаментів, який керує діями префектів регіонів та департаментів і підвідомчих їм сил та засобів, а також очолює комітет зони оборони, створений на правах консультативного органу, що складається із представників військових та цивільних органів управління даної зони.

На регіональному та місцевому рівнях керівництво цивільним захистом здійснює голова відповідної адміністрації (префект або мер), який може залучати всі наявні на підвідомчій йому території сили та засоби. Отже, організація усіх гілок влади поєднує відповідальність держави з автономією місцевих адміністрацій під час виконання завдань цивільного захисту. Органи управління, сили та засоби, що безпосередньо їх організують та реалізують в мирний час не відрізняються від тих, що будуть використовуватися у воєнний час.

Цивільна оборона Швеції також є складовою загальної системи оборони країни. Загальне керівництво Цивільної оборони здійснює Міністр оборони через управління Цивільної оборони. Начальник цього управління є одночасно і начальником (генеральним директором) цивільної оборони країни, очолює Національну раду з цивільної оборони, усі сім членів якої призначаються особисто королем. У країні створена значна кількість захисних споруд. Як правило, вони розташовуються в найбільших містах. Є сховища скельного типу, вирубані в гірських породах на глибині 15 – 20 м, загальна місткість яких складає близько 100 тис. осіб. Засобами індивідуального захисту планується забезпечити кожного мешканця країни.

За своїм призначенням і функціями, що виконуються, Цивільна оборона Швеції поділяється на місцеву (в дільницях, муніципалітетах) і регіональну (в округах і районах). Основу складають сили і засоби місцевої Цивільної оборони. Вирішенням завдань мирного часу займається рятувальна служба. Її сили залучаються до робіт під час ліквідації пожеж, повеней, аварій на хімічних виробництвах, усіх видах транспорту.

В Австрії центральним органом виконавчої влади, який відповідає в рамках держави за організаційні питання планування, запобігання і реагування на надзвичайні та кризові ситуації в країні, є Федеральне міністерство внутрішніх справ (ФМВС).

Безпосередньо організацією діяльності у сфері цивільного захисту населення, подолання кризових ситуацій, а також запобігання, локалізації та ліквідації наслідків НС займається Управління ФМВС, яке структурно підпорядковується Генеральній дирекції громадської безпеки ФМВС. Це Управління має у своєму складі два підрозділи: перший відповідає за організацію роботи з питань ЦЗ населення, подолання кризових ситуацій та ліквідацію наслідків НС у середині країни та другий, який відповідає за вирішення зазначених питань у міжнародних масштабах.

Державне управління ЦЗ в Австрії побудоване на комплексній системі, яка спрямована передусім на запобігання та локалізацію НС, й охоплює зони відповідальності в рамках федерації, земель, районів, відповідних структурних підрозділів із ЦЗ і громадян та включає виконання широкого спектра завдань у сфері захисту населення від природних і техногенних загроз та надання допомоги під час кризових та НС.

ЦЗ населення включає комплексну програму дій щодо виконання таких заходів:

- заходи із захисту від природних катастроф і технічних аварій;
- заходи із самостійного захисту;
- повсякденні заходи із запобігання та протидії загрозам і небезпеці;
- превентивні заходи із захисту населення від наслідків можливих дій з боку міжнародних терористів.

Реалізація завдань державного управління ЦЗ здійснюється на державному та регіональному рівнях (рівні федеральних земель).

Починаючи з травня 2003 р. ФМВС Австрії відповідає за організацію ЦЗ населення, подолання кризових ситуацій та ліквідацію наслідків НС як у межах країни, так і в міжнародних масштабах. Таким чином, уперше на федеральному рівні відповідальність за координацію роботи в зазначених вище сферах сконцентровано в одному центрі, що дозволяє ефективніше та оперативніше реагувати на кризові ситуації та катастрофи, що виникають.

Необхідно зазначити, з огляду на те, що дві третини території Австрії становить гірська місцевість, у складі ФМВС існує спеціальний підрозділ “Альпійська служба”, яка структурно входить до складу Управління Генеральної дирекції громадської безпеки. “Альпійська Служба” виконує рятувальні та інші завдання у складних гірських умовах.

Усі Управління поліції, окрім земель Бургенланд та Відень, мають у своєму складі так звані “альпійські” оперативні групи. До складу цих груп належать співробітники поліції, які пройшли спеціальну гірську та альпіністську підготовку. Основна частина поліцейських, що входить до складу таких груп, проходять звичайну службу в різних регіональних і територіальних підрозділах. У разі необхідності вони оперативно долучаються до виконання “альпійських” завдань.

У Республіці Польща функції ЦЗ населення від НС виконують Головна комендатура пожежної охорони, Служби водного та гірського порятунку, Цивільна оборона а також їх підрозділи на регіональному та місцевому рівнях, які підпорядковані місцевим органам влади.

Загальну координацією цієї роботи здійснює орган центральної виконавчої влади Міністерство внутрішніх справ і адміністрації, у структурі якого діють, зокрема, Бюро з питань ліквідації наслідків стихійних лих і Департамент кризового управління та оборонних справ, які виконують переважно управлінські функції.

Це Бюро виконує функції профільного Секретаріату міністра з питань ліквідації наслідків стихійних лих. До завдань структури належать питання підготовки справ до ініціювання, координації та опрацювання програм діяльності урядової адміністрації в сфері ліквідації наслідків повені, зсувів ґрунту та інших стихійних лих. Крім того, Бюро забезпечує фінансову діяльність адміністрації, підтримує зв'язок з органами територіального самоврядування та недержавними організаціями відповідно до своєї компетенції.

До завдань Департаменту кризового управління та оборонних справ належать такі:

- організація та забезпечення реалізації завдань, віднесених до компетенції міністерства в сфері НС, зокрема планування діяльності в питаннях загальної громадської безпеки та кризового

управління, рятування та захист населення, нагляд за Державною пожежною службою та функціонуванням Національної системи порятунку та гасіння, рятуванням у горах та на воді, цивільною обороною, запобігання та усунення наслідків терористичних замахів, охорона інфраструктури життєзабезпечення, координація виконання обов'язків за міжнародними угодами;

- здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення;
- опрацювання пропозицій, інших документів для потреб Урядової кризово-координаційної групи;
- нагляд за діяльністю Науково-дослідного Центру протипожежної охорони та навчального закладу (Головна школа) Пожежної служби;
- координація міжнародної співпраці у сфері цивільної оборони, кризового управління, рятування та охорони населення, інфраструктури життєзабезпечення;
- контроль та забезпечення мобілізаційного матеріально-технічного резерву;
- координація та нагляд за рівнем територіальної мобілізаційної готовності на випадок НС, планування заходів профілактики і ситуаційне моделювання кризових явищ, реалізація програм щодо захисту населення.

Окрім цього, на місцевому рівні у структурі урядів воєводств функціонують відділи кризового управління, які підпорядковуються воєводі. Ці органи несуть відповідальність за ліквідацію наслідків НС на рівні воєводств.

Правовим актом, який регулює всі питання щодо усунення наслідків аварій або стихійних лих, є Закон Республіки Польща від 18 квітня 2000 р. «Про надзвичайні ситуації».

Ним, зокрема, передбачено, що ліквідацією наслідків НС на місці керують: війт (бурмістр, президент міста), якщо НС трапилася виключно на території гміни, староста, якщо НС трапилася на території більше, ніж однієї гміни, що входять до складу повіту, воєвода, якщо НС трапилася на території більше, ніж одного повіту, що входять до складу воєводства, міністр внутрішніх справ і адміністрації або інший міністр, визначений урядом, якщо НС трапилася на території більше, ніж одного воєводства.

Ліквідація наслідків НС здійснюється силами спеціальних кризових команд, створених на локальному, регіональному або урядовому рівнях. Склад цих команд визначають місцеві органи влади, їх фінансування здійснюється як із місцевих, так і центрального бюджетів.

Окрім цього, до усунення наслідків НС можуть бути залучені Пожежна охорона, поліція, армія, медичні служби, прикордонна охорона, Морська служба пошуку і порятунку, інші державні служби, інспекції, структури тощо, залежно від обсягів завданої шкоди.

Законодавством Республіки Польща передбачено також механізм відшкодування органам місцевого самоврядування шкоди, завданої внаслідок стихійних лих та інших катастроф. Зокрема, у проекті бюджету країни окремо закладаються кошти на усунення наслідків такого роду явищ. Розподіл коштів здійснюється Міністерством фінансів за поданням Міністерства внутрішніх справ і адміністрації.

У системі забезпечення національної безпеки Словацької Республіки центральним органом виконавчої влади, який відповідає за питання запобігання, планування і реагування на надзвичайні та кризові ситуації, є Міністерство внутрішніх справ (МВС) Словацької Республіки. Для виконання вказаних функцій у системі МВС створено Секцію кризового менеджменту та цивільної захисту.

Головними функціями та завданнями Секції кризового менеджменту та цивільного захисту МВС Словацької Республіки є такі: забезпечення управління в кризових ситуаціях; ЦЗ населення; роботи інтегрованої системи рятування; економічної та господарської мобілізації; цивільного кризового планування; охорони критичної інфраструктури; керівництва системою ЦЗ та гуманітарної допомоги.

Організаційна структура Секції кризового менеджменту та цивільного захисту МВС Словацької Республіки є такою:

- організаційний відділ;
- відділ кризового менеджменту;

- відділ ЦЗ населення;
- відділ матеріального забезпечення ЦЗ та гуманітарної допомоги;
- навчальний та технічний інститут кризового менеджменту і ЦЗ;
- центральний склад МВС Словацької Республіки;
- гірська рятувальна служба.

Міністр внутрішніх справ Словацької Республіки є керівником центрального кризового штабу, який створюється для управління державою в кризових ситуаціях.

Керівник центрального кризового штабу, згідно із Законом “Про управління державою в кризових ситуаціях (окрім часу війни та військового стану)” № 387 від 22.06.2002 р., невідкладно доповідає Президенту та прем’єр-міністру Словацької Республіки про виникнення кризової ситуації чи про прямі загрози її виникнення. Штаб діє відповідно до Статуту, який схвалює Уряд Словацької Республіки.

Основними завданнями центрального кризового штабу є такі:

- співпраця з Радою безпеки Словацької Республіки при вжитті заходів для виходу з кризової ситуації;
- координація діяльності кризових штабів нижчого рівня;
- контроль виконання визначених урядом завдань і заходів по виходу з кризової ситуації;
- подання пропозицій уряду республіки щодо необхідності отримання допомоги від іноземних держав;
- подання пропозицій уряду держави щодо використання цільових резервів фінансових ресурсів для виходу з кризової ситуації та локалізації її наслідків.

Функціонування інтегрованої системи рятування “112” фінансується з державного бюджету. За управління системою “112” відповідає відділ кризового менеджменту Секції кризового менеджменту та цивільної захисту МВС Словацької Республіки. Організаційна система “112” складається з восьми крайових (обласних) координаційних центрів.

У роботі системи “112” задіяні підрозділи:

- пожежно-рятувального корпусу МВС;
- служби швидкої медичної допомоги;
- поліцейського корпусу МВС;
- авіації МВС;
- контрольної хімічної лабораторії ЦЗ;
- гірничої рятувальної служби.

В Угорщині центральним органом виконавчої влади, відповідальним за питання запобігання, планування і реагування на надзвичайні та кризові ситуації є Головна Дирекція з надзвичайних ситуацій Міністерства органів самоврядування та розвитку територій. До головних завдань Дирекції відноситься захист громадян та їх благ при виникненні таких НС, як пожежі, аварії, катастрофи та інші небезпечні ситуації, що загрожують населенню. При виконанні цих завдань Дирекція може залучати широкі кола громадськості для ліквідації НС. Головна мета Дирекції – ефективно запобігання, результативне втручання і успішне виконання робіт для забезпечення щоденної безпеки громадян.

Структура Центрального органу Дирекції має такі підрозділи: інспекції; з питань управління НС; господарський підрозділ.

Структура Регіональних органів включає регіональні офіційні та добровільні пожежні служби, обласні дирекції з НС, які виконують також завдання пожежних служб другої інстанції, Столична дирекція охорони громадського порядку, Дирекція з НС аеропорту, навчальні центри з НС.

Крім того, до Головної Дирекції належать такі державні установи: Аналітична лабораторія пожежної охорони; Відділ поставок та обслуговування; Відділ забезпечення та соціального страхування; Редакція періодичного видання “Захист від надзвичайних ситуацій”;

Центральний Духовий оркестр пожежної охорони; Музей пожежної охорони; Головне управління з питань комунікації; Група психологів; Головне управління інформації та зв'язку.

У Чеській Республіці, відповідно до Закону № 240/2000 “Про кризове управління та внесення змін до деяких законів”, органами, що беруть участь у врегулюванні кризових ситуацій, є уряд, міністерства і відомства, Чеський національний банк, органи місцевого самоврядування та виконавчої влади та спеціальні територіальні органи. Центральним координувальним органом у цій сфері є Рада безпеки держави, основною метою якої визначено розбудову надійної та безпечної системи держави, забезпечення координації і контролю заходів, що спрямовані на запобігання або ліквідацію надзвичайних чи кризових подій.

Робочим органом Уряду Чеської Республіки є Центральний кризовий штаб, що покликаний вирішувати кризові ситуації. На регіональному рівні функціонують ради безпеки країв.

Безпосередні практичні заходи із запобігання кризовим і надзвичайним подіям, а також ліквідації їх наслідків покладено на Інтегровану рятувальну систему (ІРС – “Служба 112”), що функціонує у складі Пожежно-рятувальної служби МВС Чеської Республіки з 1 січня 2001 р.

Керівництво ІРС здійснюється Управлінням інтегрованої рятувальної системи та виконання служби, до складу якого належать відділи ІРС, підрозділів протипожежної охорони, технічної та хімічної служби, психологічної допомоги.

Головне управління Пожежно-рятувальної служби у сфері ІРС забезпечує:

- методичне керування виконанням державних функцій органами країв у цьому питанні;
- управління виконанням функцій пожежно-рятувальними підрозділами у напрямі ІРС;
- контроль за виконанням завдань та надання кваліфікованої методичної допомоги пожежно-рятувальними підрозділами країв;
- опрацювання розвитку ІРС та підготовки до надзвичайних подій, організацію залучення Чеської Республіки до міжнародних рятувальних операцій для ліквідації надзвичайних подій за кордоном та надання гуманітарної допомоги іншим державам;
- забезпечення центральної координації закордонних та ліквідаційних заходів, контроль та координація рятувальних планів ІРС країв та розробка плану проведення рятувальних робіт на державному рівні;
- виконання функцій координатора при зверненні за допомогою при катастрофах, великих аваріях відповідно до міжнародних угод із прикордонними державами.

Управління інтегрованої рятувальної системи та виконання служби відповідає за концепцію і реалізацію ІРС, координацію рятувальних заходів та співпрацю підрозділів ІРС, за координацію та контроль дій підрозділів пожежної охорони. Бере участь у дослідницькій діяльності стосовно пожежної охорони, оцінює, систематизує та накопичує інформацію необхідну для конкретних дій підрозділів пожежної охорони, подає пропозиції з надання дотацій громадським об'єднанням та цільових дотацій добровільним пожежним командам, організує інструктаж та навчання для територіальних підрозділів ІРС, координує їх співпрацю тощо.

Управління виконує також такі завдання:

- забезпечує аналіз та оцінку небезпеки виникнення надзвичайних подій, зокрема стихійних лих масштабних аварій, координує підготовку рішень для надзвичайних подій
- та бере участь центральному керівництві рятувальних заходів;
- готує концептуальні та методичні матеріали, документацію ІРС та координує їх опрацювання Пожежно-рятувальною службою Чеської Республіки, висловлює зауваження та рекомендації до аварійно-рятувальних планів, обладнанню та документації конкретних об'єктів, у частині, що стосується ІРС;
- у сфері стратегічного управління координує та створює умови для залучення підрозділів ІРС на всіх рівнях державного управління та місцевого самоврядування з метою

їх системної співпраці при здійсненні ними безпосередніх рятувальних і ліквідаційних заходів, оцінює спільні дії підрозділів ІРС на республіканському рівні;

– опрацьовує пропозиції з матеріально технічного та фінансового забезпечення підрозділів ІРС.

На регіональному рівні ІРС складається з підрозділів ІРС у складі Пожежно-рятувальних служб країв, міст, районів, селищ, їх фінансування здійснюється з відповідних місцевих бюджетів.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що система ЦЗ відіграє все більшу роль у забезпеченні національної безпеки європейських країн і стає предметом зростаючої уваги у рамках міжнародних структур європейської безпеки. Моделі ЦЗ країн ЄС різняться між собою, однак мають спільні основоположні цілі і принципи – запобігання, боротьба з наслідками і відновлення після природних і техногенних катастроф, незалежно від причин їх виникнення з метою захисту невід’ємних прав і свобод громадян, їх власності, демократичного устрою держави і ринкових засад економіки. Спостерігається еволюція систем ЦЗ від реактивних до активних моделей, які передбачають значно більшу увагу прогнозуванню і запобіганню.

Отже, у країнах Європи склалися досить потужні і ефективні системи ЦЗ, які спроможні забезпечити захист населення і територій своїх держав від НС різного характеру, досвід функціонування та побудови системи управління якими може бути корисним для молодшої незалежної держави, якою є Україна. Особливу актуальності це набуває у зв’язку з вибором її стратегічного курсу на європейську інтеграцію.

9.3. Організаційно-економічна складова системи цивільного захисту Європейського союзу

Цивільний захист у країнах ЄС і НАТО – це передусім державна функція. У більшості європейських країн не існує окремих відомств, відповідальних за ЦЗ. Ці функції забезпечуються через взаємодію різних спеціалізованих структур, зосереджених, зазвичай, у міністерствах внутрішніх справ.

Так, для забезпечення державних функцій з питань ЦЗ у структурі МВС Польщі існують Державна пожежна служба, Цивільна оборона (Бюро з питань Захисту Населення і Цивільної Оборони), Пошуково-рятувальні бригади (Департамент рятувальних робіт та цивільного захисту населення) та інші.

Провідну роль у цій справі відведено Державній пожежній службі (далі – ДПС), що включає в себе: Головне відділення ДПС, 16 воєводських відділень ДПС, 335 районних та міських відділень ДПС, 508 рятувально-протипожежних підрозділів ДПС.

Крім Державної пожежної служби Республіки Польща, заходи у сфері ЦЗ забезпечує Національний центр координації ризиків та ЦЗ Польщі, у складі якого діє єдина система зв’язку та оповіщення.

При управліннях пожежної охорони також утворено штаби з ліквідації великих аварій. Очолює штаб воєвода. При управліннях пожежної охорони воєводств створено спеціальні аварійно-рятувальні частини. Фінансування пожежно-рятувальної служби здійснюють держава, воєводства, повіти, приватні підприємці, а також проводиться підготовка й перепідготовка за кошти тих, хто навчається.

Працівники служб ЦЗ мають пенсійні пільги, право на безкоштовне медичне обслуговування, кращі умови для відпустки, субсидії на відпочинок, проїзд, житлове забезпечення, щорічні, ювілейні премії тощо.

Значне місце у системі цивільного захисту належить добровільним пожежним командам, об’єднаним у Спілку Добровільних пожежних бригад республіки Польща.

Добровільне пожежне товариство Польщі налічує 16380 добровільних пожежних команд, які об’єднують понад 700 000 учасників.

За участь у ліквідації пожеж і інших кризових ситуаціях, а також за участь в тактичних навчаннях, добровольці отримують винагороду в розмірі від 10-15 злотих за годину (дорівнює 1/175 від середньої заробітної зарплати в Польщі).

Загальна схема фінансування добровільних пожежних команд виглядає так: 70-60% коштів на щорічне утримання Добровільних команд (забезпечення пальним, покупка захисного одягу, дрібний ремонт будівлі і техніки, оплата комунальних послуг, оплата винагороди за ліквідацію пожеж та участь в навчаннях т. ін.) надходить з бюджету місцевих органів виконавчої влади. Додатково на кожен сільську пожежну команду щороку виділяється близько 2% з бюджету району і 1,8% з бюджету області; 6% – з центрального органу Добровільної пожежної охорони.

Близько 4% надходить з Фонду охорони природного довкілля. Страхові компанії мають право виділяти від 6% від суми свого доходу, але, як правило, виділяють значно більше для розвитку добровільної і державної пожежної охорони. 10% фінансування добровільних команд – це власні засоби команд, що поступають як внески від членів місцевих осередків суспільства (від 10-30 злотих на рік).

Також добровільні команди можуть отримувати кошти у вигляді добродійної (спонсорської допомоги). Крім того, кожен громадянин і кожна юридична особа Польщі мають право перерахувати 1% від суми свого щорічного податку на розвиток будь-якої громадської організації, у тому числі і для добровільної пожежної охорони. Осередки добровільного пожежного суспільства активно використовують можливості територіальних общин для залучення грантових засобів з різних Європейських фондів, що спрямовуються на закупівлю техніки, ремонт і будівництво депо, закупівлю устаткування, проведення масових заходів т. ін. Основним джерелом фінансування придбання техніки і цінного рятувального устаткування для добровільних пожежних команд є також органи місцевої влади.

У Німеччині для забезпечення координації дій органів виконавчої влади, комунального самоврядування, установ та організацій з питань захисту населення і територій в умовах виникнення НС у системі забезпечення національної безпеки в структурі федерального МВС створено централізований орган – Федеральне відомство захисту населення та допомоги при катастрофах (Федеральне відомство).

Разом з Федеральним відомством захисту населення та допомоги при катастрофах у структурі Федерального МВС Німеччини функціонує й Департамент з питань кризового менеджменту та захисту населення. До головних завдань Департаменту належать координація управління в цій сфері між федерацією та федеральними землями, питання правового забезпечення, бюджетного фінансування та кадрової політики.

Водночас ключові завдання при виникненні криз або надзвичайних ситуацій на земельному та місцевому рівнях і надалі належать до компетенції федеральних земель, а вирішення цих завдань забезпечується МВС цих земель.

Цікавий той факт, що фактично в Німеччині не існує єдиної пожежної охорони. Тобто самого поняття "Пожежна охорона Німеччини" не існує. Відповідальність за пожежну безпеку в Німеччині як на законодавчому, так і на виконавчому рівні покладено на кожен окрему федеральну землю.

Всі існуючі на території Німеччини організації, що займаються протипожежною охороною, є членами Пожежного союзу Німеччини. Примітно те, що всі ці організації можна фактично розділити на три основні групи: штатні (професійні) команди, добровільні дружини і призначувані команди. В їх складі: 25000 добровільних пожежних підрозділів (1.3 млн добровільних пожежних) 261000 юних пожежників (вік 10-17 років) 100 професійних пожежних підрозділів (27600 професійних пожежників) 900 об'єктових пожежних підрозділів (30000 пожежників).

У деяких німецьких громадах існує також і обов'язкова служба в пожежній охороні. Це звичайно рідкість, але тим не менше такий вид служби існує в разі нестачі в добровольцях.

У містах з населенням понад 90 тис. жителів організуються професійні пожежні команди поряд з добровільними пожежними дружинами. У містах з населенням менше 90 тис. жителів організується добровільна пожежна охорона (далі – ДПО).

Створення та утримання підрозділів ДПО є обов'язком місцевих органів самоврядування. Статті витрат на утримання оперативних підрозділів ДПО визначаються кошторисом, який складає керівництво підрозділу і затверджує бургомістр. Оперативні підрозділи ДПО не мають штатних працівників та не наділені правами юридичної особи.

Єдиною державною організацією в системі ЦЗ в Німеччині, яка фінансується безпосередньо з федерального бюджету, є Служба організації технічної допомоги (далі – СТД). Варто зазначити, що сьогодні бюджети дуже багатьох державних структур істотно скорочуються. Але бюджет цієї організації практично єдиний, який не зменшується.

Всього в структурі СТД працюють 75 тисяч рятувальників. Треба підкреслити, що всі рятувальники працюють на громадських засадах. Їхня основна спеціальність – це лікарі, інженери і т. ін. але у вільний від основної роботи час вони зайняті рятуванням. До речі, за це вони зарплату не отримують.

Професіоналами є лише управлінський апарат (більш 900 осіб), решта на добровільних засадах. Але техніку, обладнання, бази надає держава.

У Німеччині ДПО організована на принципах матеріального стимулювання (повної або часткової оплати праці) керівної ланки і основного технічного персоналу (водії, мотористи, механіки) ДПО. Діяльність решти членів ДПО стимулюється пільгами, погодинною оплатою праці за виконання роботи з гасіння пожеж або за час чергування у пожежному депо.

Добровільні пожежники за час, проведений на оперативній роботі з гасіння пожеж, та за період навчання отримують зарплату за основним місцем роботи. У подальшому фінансові витрати роботодавців на виплату зарплати добровільним пожежникам за час їх відсутності на основній роботі компенсуються місцевих органів самоврядування. Всі добровільні пожежники в обов'язковому порядку підлягають страхуванню на випадок загибелі, травмування або отримання інвалідності при виконанні оперативної роботи.

Крім того, добровільним пожежникам Німеччини надаються такі соціальні гарантії та пільги:

- звільнення від служби в армії за наявності 6-ти річного стажу служби в ДПО;
- страхування на випадок загибелі, травмування або отримання інвалідності;
- включення служби добровільної пожежної охорони в загальний трудовий стаж для призначення пенсії;
- отримання зарплати за основним місцем роботи за час, проведений на оперативній роботі, та за 10-тижневий період навчання;
- повна або часткова оплата праці керівної ланки і основного технічного персоналу (водії, мотористи, механіки);
- моральне стимулювання у вигляді нагород (за 25 років бездоганної служби, за особливі заслуги, за 40 років бездоганної служби), знаків відмінності, громадської подяки;
- оплата членства в різних клубах;
- доплата до пенсії заслуженим добровільним пожежникам;
- безкоштовне обмундирування та харчування у період служби.

Дуже схожою на німецьку є система запобігання і ліквідації НС природного, техногенного і військового характеру у Франції. ЦО у цій країні розглядають як найважливішу складову частину національної безпеки поряд з "військовою" й "економічною" безпекою, вона виконує завдання щодо запобігання, прогнозування, планування, оповіщення населення.

Загальне керівництво ЦО здійснює МВС, безпосередньо – національне управління ЦО.

Формування ЦО зведено в корпус, що включає: частини й підрозділи аварійно-рятувальної служби, навчально-мобілізаційні центри, пересувні колони воєнного часу, спеціальні підрозділи прийому і розміщення евакуйованих і потерпілих, авіаційну групу, службу розмінування.

У мирний час чисельність корпусу обмежена. Особовий склад, необхідний для доукомплектування, перебуває в резерві міністра оборони й виділяється за заявками міністра внутрішніх справ. Призов у корпус здійснюється як на військову службу. Принцип комплектування в мирний час змішаний: поряд з добровольцями можуть проходити службу й військовозобов'язані призовного віку.

Аварійно-рятувальні формування Франції, як і в Польщі та ФРН, комплектуються на базі частин і підрозділів протипожежної служби, до складу якої входять 220 тис. добровольців (80%), 12 тис. професіоналів (15%), 7 тис. військових пожежників (Паризька пожежна команда (BSPP) і Марсельська морська пожежна команда (VMPM)).

Практично всі пожежники входять в Національну Федерацію Пожежників Франції (FNSPF). Вона функціонує вже більше 120 років і призначена для захисту пожежників і поліпшення якості їх служби.

Діяльність пожежних формувань у Франції спрямована не тільки на запобігання і гасіння пожеж, а й на надання допомоги у всіх аварійних ситуаціях, на ліквідацію наслідків стихійних лих. Гасіння пожеж становить 13% від усіх видів допомоги.

На рівні адміністративно-територіальних утворень (департаментів) відповідальність за ЦО несуть префекти. Робочим органом префекта є секретаріат ЦО (у воєнний час – штаб ЦО).

Відповідальність за організацію ЦО в містах і громадах покладено на мерів. Залежно від категорії населеного пункту, організація ЦО в містах і комунах може бути різною. У населених пунктах з кількістю жителів більше 3 тис. призначаються начальники ЦО і створюються консультативні комісії.

Для ведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт при ліквідації НС залучають військові частини, а також пожежники, поліцейські, медичні, саперні й інші спеціальні підрозділи. До останніх належить оперативний координаційний центр, що здійснює цілодобове чергування з оперативного спостереження за всією територією Франції й інформування.

Заходи з аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт при ліквідації НС як правило фінансуються з державного бюджету. Водночас значний обсяг робіт у сфері ЦЗ виконують добровольці, фінансування яких здійснюється з місцевих бюджетів та приватних фондів.

На увагу заслуговує система державної підтримки добровільних пожежних команд як на загальнодержавному, так і муніципальному рівнях. Законодавчо закріплено принцип грошової компенсації і соціальних пільг пожежників-добровольців. Приміром в префектурі Івелін чергування в пожежній частині компенсується з розрахунку 5 євро за годину чергування, 7 євро - при участі в гасінні пожежі в денний час і 15 євро - при участі в гасінні пожежі в нічний час.

Крім того, пожежний доброволець має право виходу на пенсію в 55 років (професійний в 57 років), при перебуванні на пенсії – на щорічну виплату у розмірі 1000 євро на рік за умови вислуги в якості добровольця протягом 20 років. Все це в значній мірі сприяє залученню громадян в ДПО.

Пільги та соціальні гарантії ДПО Франції:

- надбавка до пенсії при 20-літньому стажі в підрозділах ДПО від 450 до 1000 євро на рік, при 35 роках і більш – 1800 євро на рік;
- оплата участі добровольців у спеціальних операціях (у тому числі в гасінні пожеж) керівники підрозділів – 10,5 євро на годину, командири підрозділів – 7,5 євро на годину, пожежні – 6,7 євро на годину;
- отримання зарплати за основним місцем роботи за час, проведений на оперативній роботі в ДПО;
- безкоштовна видача обмундирування, харчування в період служби в підрозділах ДПО;
- надання відпусток в будь-який час;
- страхування в страховій організації учасників добровільних пожежних команд;
- витрати на щорічні медичні обстеження.

Пільги та соціальні гарантії встановлюються органами місцевого самоврядування.

Таким чином країни ЄС накопичили значний досвід створення й функціонування ефективних систем ЦЗ та їх фінансового й ресурсного забезпечення. Використання цього досвіду у процесі реформування служби цивільного захисту України сприятиме підвищенню її результативності та дієвості.

Більшості з досліджених сучасних моделей побудови системи ЦЗ властиві такі риси:

– пріоритетом системи ЦЗ як європейських країн, в сучасних умовах є не ліквідація, а прогнозування, моніторинг і, у разі можливості, запобігання НС. Водночас слід зважати на те, що витрати коштів на запобігання НС зазвичай є принципово нижчими порівняно з витратами на усунення негативних наслідків НС;

– управління системами в більшості європейських країн здійснюється на урядовому рівні безпосередньо, або через МВС, або через спеціально створені органи державної влади, які мають статус агентств;

– у розпорядженні органів управління ЦЗ перебувають значні сили й засоби, укомплектовані професійними пожежниками та рятувальниками, які характеризуються високим ступенем оснащення. Водночас паралельно активно залучаються добровільні пожежні та аварійно-рятувальні команди, які за чисельністю в декілька раз перевищують професійні;

– у багатьох країнах найбільший обсяг завдань щодо організації та забезпечення, у тому числі фінансового, пожежних, аварійно-рятувальних і інших невідкладних робіт, покладається на місцеві органи;

– особовий склад пожежних та аварійно-рятувальних команд (в т.ч., добровільних) мають суттєві пільги та соціальні гарантії.

Список використаних джерел

1. Disaster management. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. 2008. Режим доступу до сайту: http://en.wikipedia.org/wiki/Emergency_management – Заголовок з екрану.
2. The European Civil Protection Policies (2016). Режим доступу: http://evande.eu-project.eu/wp-content/uploads/2016/04/EVANDE_DEF_EU_Policies_ms.pdf
3. Designing Crisis Management Training and Exercises for Strategic Leaders. A Swedish and United States Collaborative Project. Edited by Professor Eric K. Stern, Swedish National Defense College. Elanders Sverige AB, Stockholm 2014, p.121.
4. Guideline for Strategic Crisis Management Exercises. Federal Office of Civil Protection and Disaster Assistance (BBK). Bonn, 2011, p.51.
5. EURO-MED-REACT, Table Top Exercise (TTX). Facilitator Situation Manua. Lviv, Ukraine and Chisinau, Moldova, 2022, p.54.

РОЗДІЛ 1. Дії пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС України

Дмитро ЖУРБИНСЬКИЙ – доцент кафедри організації заходів цивільного захисту факультету цивільного захисту кандидат технічних наук, доцент, полковник служби цивільного захисту

Тетяна КОСТЕНКО – заступник начальника кафедри безпеки об'єктів будівництва та охорони праці факультету пожежної безпеки доктор технічних наук, професор, ст. лейтенант служби цивільного захисту

Микола ГРИГОР'ЯН – доцент кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт факультету оперативно-рятувальних сил кандидат технічних наук, доцент, підполковник служби цивільного захисту

Дмитро ФЕДОРЕНКО – доцент кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт факультету оперативно-рятувальних сил кандидат історичних наук, полковник служби цивільного захисту

Віктор ПОКАЛЮК – заступник начальника факультету-начальник кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт факультету оперативно-рятувальних сил кандидат педагогічних наук, доцент, полковник служби цивільного захисту

РОЗДІЛ 2. Дії піротехнічних підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану

Юрій КЛЮЧКА – проректор з навчальної та методичної роботи НУЦЗУ, д. т. н., с. н. с., полковник служби цивільного захисту

Василь МАТУХНО – заступник начальника кафедри піротехнічної та спеціальної підготовки факультету цивільного захисту НУЦЗ України, к.т.н., майор служби цивільного захисту

Дмитро ПОЛЩУК – викладач кафедри піротехнічної та спеціальної підготовки факультету цивільного захисту НУЦЗ України, ст. лейтенант служби цивільного захисту

Сергій ГАССІЄВ – викладач кафедри піротехнічної та спеціальної підготовки факультету цивільного захисту НУЦЗ України, ст. лейтенант служби цивільного захисту.

РОЗДІЛ 3. Дії підрозділів радіаційно-хімічного захисту ДСНС України

Андрій ЛІСНЯК – начальник кафедри ПТтаАРР, НУЦЗ України к.т.н., доцент, полковник служби цивільного захисту.

Євген СЛІПУЖНИКОВ – начальник кафедри СХХТ, НУЦЗ України к.т.н., полковник служби цивільного захисту.

Євген КРИВОРУЧКО – викладач кафедри ПТтаАРР, НУЦЗ України, підполковник служби цивільного захисту.

РОЗДІЛ 4. Матеріально-технічне забезпечення та логістика в підрозділах ДСНС України в умовах воєнного стану

Артур РЕНКАС – старший викладач кафедри експлуатації транспортних засобів та пожежно-рятувальної техніки, к.т.н., підполковник служби цивільного захисту

Андрій ДОМІНІК – заступник начальника кафедри експлуатації транспортних засобів та пожежно-рятувальної техніки, к.т.н., доцент, підполковник служби цивільного захисту

Володимир ТОВАРЯНСЬКИЙ – старший викладач кафедри експлуатації транспортних засобів та пожежно-рятувальної техніки, к.т.н., доцент, майор служби цивільного захисту

РОЗДІЛ 5. Організація заходів цивільного захисту

Анатолій ФОМІН – старший науковий співробітник відділу заходів захисту науково-дослідного центру цивільного захисту ІДУ НД ЦЗ

Олександр ЖИХАРЄВ – старший науковий співробітник відділу науково-технічного забезпечення НДЦ протипожежного захисту ІДУ НД ЦЗ,

Світлана ГОЛІКОВА – науковий співробітник відділу науково-технічного забезпечення НДЦ протипожежного захисту ІДУ НД ЦЗ, підполковник служби цивільного захисту.

РОЗДІЛ 6. Практичні рекомендації для фахівців психологічної служби ДСНС України щодо організації та надання екстреної психологічної допомоги постраждалому населенню в умовах воєнного стану

Вікторія КОЛЕНКО – начальник відділу зв'язків зі ЗМІ та роботи з громадськістю доктор філософії НУЦЗУ, доктор філософії підполковник служби цивільного захисту

Наталія ОНЩЕНКО – доктор психологічних наук, професор, начальник кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України.

РОЗДІЛ 7. Організація зв'язку та функціонування спецлінії 101 в умовах воєнного стану

Анатолій ФОМІН – старший науковий співробітник відділу заходів захисту науково-дослідного центру цивільного захисту ІДУ НД ЦЗ

Олександр ЖИХАРЄВ – старший науковий співробітник відділу науково-технічного забезпечення НДЦ протипожежного захисту ІДУ НД ЦЗ,

Світлана ГОЛКОВА – науковий співробітник відділу науково-технічного забезпечення НДЦ протипожежного захисту ІДУ НД ЦЗ, підполковник служби цивільного захисту.

РОЗДІЛ 8. Діяльність закладів вищої освіти в умовах воєнного стану

Іван ПАСНАК – заступник начальника навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки з навчальної та наукової роботи, к.т.н., доцент, підполковник служби цивільного захисту

РОЗДІЛ 9. Міжнародне співробітництво в умовах воєнного стану

Дмитро ЧАЛИЙ – проректор з навчально-методичної роботи, к.т.н., доцент, полковник служби цивільного захисту

Віктор КОВАЛЬЧУК – заступник начальника кафедри цивільного захисту та комп'ютерного моделювання екогеофізичних процесів, к.н.д.у., полковник служби цивільного захисту

Василь ЛОЇК – доцент кафедри цивільного захисту та комп'ютерного моделювання екогеофізичних процесів, к.т.н., доцент, підполковник служби цивільного захисту

Олександр СИНЕЛЬНІКОВ – старший викладач кафедри цивільного захисту та комп'ютерного моделювання екогеофізичних процесів, к.т.н., доцент, підполковник служби цивільного захисту

Навчальне видання

КОВАЛЬ Мирослав, **ЧАЛИЙ** Дмитро, **КОВАЛЬЧУК** Віктор, **ЛОЇК** Василь,
СИНЕЛЬНИКОВ Олександр, **ПАСНАК** Іван, **РЕНКАС** Артур, **ДОМІНІК** Андрій,

ШЕВЧУК Олександр, **МАТУХНО** Василь, **ПОЛЩУК** Дмитро, **ГАСІЄВ** Сергій,
ЛІСНЯК Андрій, **СЛЄПУЖНИКОВ** Євген, **КРИВОРУЧКО** Євген

ПОКАЛЮК Віктор, **ГРИГОР'ЯН** Микола, **ФЕДОРЕНКО** Дмитро,
КОСТЕНКО Тетяна, **ЖУРБИНСЬКИЙ** Дмитро

ФОМІН Анатолій, **ЖИХАРЄВ** Олександр, **ГОЛКОВА** Світлана

Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану

Навчальний посібник

Літературний редактор

Галина Падик

Комп'ютерна верстка

Андрій Беседа

Підписано до друку 24.05.2023
Формат 60x84/12. Папір офсетний. Ум. друк. арк. 25,6
Гарнітура Times New Roman. Друк на різнографі.

Друк ЛДУБЖД
73007, Україна, м. Львів, вул. Клепарівська 35
Тел./факс: (032)233-32-40, 233-24-79
e-mail: ldubzh.lviv@dsns.gov.ua

ДСНС

ЗАПОБІГТИ ! ВРЯТУВАТИ ! ДОПОМОГТИ !